

7. Англо-український частотний словник-мінімум з фізики (біля 2,6 тис. л.о.);
8. Англо-український словник термінів Internet (біля 1 000 л.о.);
9. Англо-український словник банківських термінів (біля 1 000 л.о.);
10. Англо-український словник нових економічних термінів (біля 1 000 л.о.);
11. Англо-український словник прийоменникових виразів (біля 1 000 л.о.);
12. Англо-український словник фразових дієслів (біля 3 тис. л.о.);
13. Список англійських, українських та російських термінів з теорії і практики перекладу (біля 200 л.о.);
14. Комп'ютерний словник синонімів загальноповживаної англійської лексики (біля 4 тис. л.о.).

Вищезгадані словники, списки термінів укладені на основі таких словників:

О.Ахманова "Словарь лингвистических терминов" «Сов. Энциклопедия», М., 1966. – 608с.; Г.С.Жданова, Е.С.Колобродова, В.А.Полушкин, А.И.Черный «Словарь терминов по информатике на русском и английском языках» Изд-во «Наука», М., 1971. – 359с.; Англо-русский частотный словарь-минимум для чтения газетных текстов / П.М.Алексеев, Л.И.Васильева, Г.В.Елизарова, Г.Н.Кулиш, Т.А.Матисова, Л.В.Пантелеева. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 1997. – 312 с.; Ричард А.Спиерс "Словарь американского сленга" – М.: Рус. яз., 1991. – 528с.; Частотный англо-русский физический словарь-минимум / Авт.-сост. П.М.Алексеев, Т.А.Матисова, Е.В.Мурмуридис. — СПб.: Изд-во С.-Петербург. ун-та, 1996. — 128с. Перекладені словники доповнені термінами, взятими із сучасної літератури відповідної тематики, періодики, та інших джерел.

Великою допомогою при укладанні словників було використання комп'ютерів, сканерів, ксероксів, які значно полегшили роботу студентів, хоча було також багато ручної роботи.

У наступному семестрі студенти продовжать роботу над словниками, враховуючи набуті знання на заняттях з теорії та практики перекладу, будуть редагувати словники одні одним під керівництвом викладачів кафедри прикладної лінгвістики, працівників Технічного комітету стандартизації науково-технічної термінології, науковців та спеціалістів з різних галузей науки і техніки Львівської політехніки, інших навчальних закладів Львова та інших міст України. Студенти, які серйозно захопилися роботою над словниками, сподіваємося, займуться науковою роботою, що стосується лексикографії, продовжать справу старших поколінь у цьому напрямі.

З дозволу авторів, деякі укладені словники будуть розміщені на веб-сторінці "Перекладацького бюро" Львівської політехніки для вільного користування усіма бажаними, а спеціалізовані словники можна буде придбати на компакт-дисках.

ДЕЯКІ ДУМКИ З ДОСВІДУ УКЛАДАННЯ БАГАТОМОВНИХ СЛОВНИКІВ

© Сергій Шнерх, Нестор Лещій*, Олександра Дашко*, 2000

Ряшів, Польща

* ДУ "Львівська політехніка"

П'ять років тому ми, автори цієї статті, випустили два російсько-українські словники, які відносяться до гідравлічної тематики. Досвід укладання і критичні фахові зауваги до них придали нам відваги взятися за випрацювання багатомовних словників:

1. Польсько-українсько-англійсько-російський словник з охорони довкілля;
2. Російсько-українсько-польський словник з механіки рідин і суміжних наук;
3. Російсько-українсько-польсько-англійсько-німецький словник інсталяційних термінів.

Словники підготовлені до випуску. Останній з них з квітня 1997 року, тобто три роки підряд регулярно двома колонками друкується у технічно-інформаційному місячнику "Ринок Інсталяційний" («РІ»). Така публікація словника дала можливість бути у постійному контакті з читачами, що корисно впливало на підготовку двох інших.

Приймаючи запрошення на опрацювання словників, важко було передбачити скільки, у зв'язку з цим, буде затрачено праці, скільки виявиться друзів, ширих друзів Рідної Мови. На щастя недругів було небагато, але, як не дивно, і вони були (чи через свою обмеженість, чи з інших мотивів).

Тільки ззовні, на перший погляд, видається, що «створити словник – це виписати з двох-трьох джерел відповідні до теми фрази». Прикро, але таку думку висловила людина високого педагогічного рангу з науковим ступенем і званням. Ця людина і не здогадується, що складання словників – процес дуже важкий і відповідальний. Згадаймо тільки, що Борис Грінченко завершив багаторічну словникову працю вже на схилі літ, а Пантелеймон Куліш збирав термінологічні матеріали усе життя. Шевченківський «Буквар» – це, властиво, перший словничок для найменших.

Наша Мова унікальна – одна із наймилозвучніших у світі, запас слів якої вчені оцінюють величиною понад 300 тисяч, до багатьох термінів можна підібрати не один-два, а десятки синонімів. І кожний з них має тільки йому притаманний відтінок (наприклад, терміни «навколишнє середовище» і «довкілля» викликають різні асоціації). Щоб закінчити тему важливості справи, додамо, що для виконання піднятої праці ми користувалися більше ніж сотнею словників домашніх бібліотек, не кажучи про книгозбори Львова і Ряшева (Польща), вивчали приклади з літературних джерел.

Словникотворення останніми роками в Україні набуло досить великого розмаху. Але чому справами, якими, здавалось би, повинні займатись у статечних академічних інститутах, перейняли в свої руки ми, інженери, лікарі, біологи й інші? Та тому, що хочемо активно будувати Україну – державу, а вона, тобто ця держава поряд з основними формальними атрибутами такими як герб, гімн і прапор мусить мати всіми признану і поважану (як у середині країни, так і за її межами) державну мову, яка охоплює не тільки суспільно-політичну, але і науково-фахову термінологію. І за це самовіддано борються ентузіасти – інженери-термінологи, лікарі-термінологи, біологи-термінологи та інші, бо, хоч і прикро це сказати, але академіки-термінологи останньо більш приділяють час відстоюванню своїх бувших заслуг, своїх прав, забуваючи про свої нагальні обов'язки. Ці вчені мужі вже давно повинні були (а пройшло 10 років від завоювання Незалежності) ґрунтовно вирішити питання відрегульованості української граматики, скласти очищені від важких часових намулів правдиві українські термінологічні словники, як це за значно коротший час було зроблено в країнах, що звільнились від чужинських впливів (Польща, Чехія, Італія і ін.). Не можемо тут не процитувати Анатолія Погрібного з його «Розмов про наболіле. Якби ми вчилися так, як треба» (1999 р., с.33): «Чи всі знають, що свого часу ще в першій половині ХІХ ст. ця країна (Чехія – авт.) була настільки понімецьчиною, що в її столиці Празі чеською мовою розмовляло лише кілька десятків інтелігентів? І ось, на грані вже загиблої країни, розгорнули свою діяльність так звані «младочехи»... І досягнули успіхів: тепер чеська мова – загальноживана державна мова. Тоді відомий чеський будитель – Карел Гавлічек (а він був не один) говорив: «Я насамперед чех, а потім слов'янин» (там же, с.30). Ми спеціально навели приклад відносин чеської з німецькою мовами, щоби показати, що ситуація в Україні не унікальна. У Польщі також була подібна ситуація. А Італія, країни Прибалтики... Ізраїль не так давно не мав державної мови, а тепер всі ізраїльтяни її знають. Чому у нас виникла

така катастрофічна ситуація — загальновідомо. Про це уже не раз писалося. І ось, на такому тлі ми взялись складати «Словник інсталяційних термінів». Цікавий парадокс, бо місячник «PI» існує, словник написаний, а терміни «інсталяція», «інсталятор» ще не введені в нормативну українську термінологію. Прикро, але ні наші високі вчені мужі з НАН, ні Держстандарт України не подумались до цього. За них це зробила скромна, але з широким світоглядом Головний редактор «PI» п. Оксана Денис. І не помилилася, бо як і термін, так і журнал під цією назвою потрібні, про що свідчить розширення кола зацікавлених у щомісячнику організацій і окремих осіб.

Цей словник слід віднести до групи «першопрохідців» тому, що при вирішенні багатьох питань у ньому часто потрібно було покладатися тільки на досвід та інтуїцію.

Далі, на прикладі складання згаданого словника, розглянемо декілька питань, які одночасно відносяться і до інших словників.

Кількість мов у словнику і порядок їх розміщення

Будучи багато років під пресією російської мови, більшість друкованих праць, проектів, конструкторських розробок і рекламних матеріалів виконувалась цією мовою. Звідси зрозуміло, що у словнику російська частина необхідна. Як з Росією, так і з Польщею йде і буде розвиватись інтенсивний товарообмін, впроваджуватимуться нові технології, виконуватимуться бізнесові договори. Розширюються також зв'язки з розвинутими країнами світу, де домінуючими прийняті англійська і німецька мови. З цього і відповідь, що у першій частині словника прийнята така послідовність мов: російська – українська – польська – англійська – німецька. Російська мова поставлена першою у словнику, бо, на жаль, цією мовою написано більшість книг, якими в теперішній час ще користуються в Україні. Ми впевнені, що ситуація мусить змінитися. І чим скоріше, тим краще.

У словнику буде і друга частина – індексна, де за допомогою номерів, які стоять перед словами, можна буде легко перекласти з будь-якої із п'яти зазначених мов на будь-яку іншу. Таким чином, побудований нами словник замінює 20 двомовних словників.

Тематичний поділ словника і термінологічне його насичення

Словник, хоч і сам є тематичним, ділиться на розділи, що значно облегшує пошуки потрібних термінів. Крім цього, запропонований поділ дозволяє розширювати словник додатковими розділами, не ламаючи загальної його структури.

Найважчою роботою, чого і треба було сподіватись, був пошук потрібних термінів і в багатьох сумнівних випадках – аналіз відповідності їх тематиці, правильності використання, мовне і історичне походження, милозвучність і співзвучність з українською мовою.

У словнику ми хотіли також відтворити історичні корені і вживаність термінів, вилучених і заборонених різними наїзниками (а скільки ж їх на наших землях було: австрійці, німці, угорці, поляки, румуни і, розуміється, століттями, росіяни). З іншої сторони, треба було критично оцінити доцільність збереження в словниковому запасі раніш силосіць, або підсвідомо впроваджених термінів.

У цій роботі нам дуже допомогли такі ж як і ми ентузіасти — словникарі з різних (що дуже важливо!) місцевостей України: Харкова, Києва, Львова і ін.

Використання чужомовних слів, слів-кальок. Помилкові поняття

Що наша мова засмічена словами іншомовного, особливо російського і польського походження, говорилося не раз. Але є ще небезпека вторгнення в мову виразів з англійських, американських (в т. ч. і південно-американських), німецьких та іншомовних словникових джерел. Це пов'язано з впровадженням комп'ютерних виразів, нових ділових зв'язків і технологій, навіть з теле-, радіопередачами. Наша знайома недавно повторила нам вислухану

по радіо, чи з телевізора фразу «На саміті було досягнуто консенсусу щодо надання Україні чергового траншу програми стенд-бай». Літом у трамваї знайомий кандидат наук виразився так: «Іду до офісу, залишу там кейс, а звідти – на фазенду». Коментувати – зайве. Не дай Бог, щоби прижилася в Україні така мова...

І ще одне питання, яке при складанні Словників треба би було постійно мати на увазі. Це – хибні поняття. Ще в 1954 р. викладач з Москви М.Калінушкін, працюючи в Китаї, видав книжку, де (тепер важко здогадатись, чи це був недогляд, чи автор мав якість інші думки), помилково об'єднав різні за призначенням і дією типи відцентрових машин одним поняттям – «нагнетатели» (по-українському – «нагнітачі»). Нам вперше вдалось його «виловити» і не вписати у словник. Але, чи не пропустили ми інші «шедеври»?

Весь час, складаючи словники, нас гризли сумніви, але «за спиною» ми відчували колег – доброзичливців, які не один раз на підправляли, підкидали свіжі думки. Спасибі їм за це.

Хоч сумніви так і залишились. Ось два приклади, найближчі до нашої тематики: труба – рура, хемія – хімія.

Більшість наукових і технічних термінів, якщо дивитися глибоко, мають, скоріше всього, греко-латинське походження. Одні з них приходили до нас через англійську, інші – німецьку, а ще інші – французьку та інші мови. Питання тільки, як глибоко вони вкорінилися, на яких територіях розповсюдились, з яких можна легко будувати похідні терміни тощо. Якщо, наприклад, на основі слів труба і рура вдається утворити окремі рівнозначні ряди (труба – трубопровід, трубка і т. п., рура – рурогін, рурка і т. п.), то з хемією і хімією цього не можна зробити. Слово «хемія» вживалось в українській мові до 50-х років; «хемія» – пишеться в більшості країн світу, від «хемія» побудовані такі терміни як «хемосорбція», «хемотропізм», «хемоліомінесценція» тощо. На жаль, така побудова терміна на базі «хімія» – неможлива. І хоча слово «хімія» частіше вживається і навіть силоміць введене в сьогоденний нормативний словник, ми перевагу віддали терміну «хемія», поставивши на другому місці його синонім «хімія».

У даний час місячником "Ринок Інсталяційний" редагуються і видаються два словники: інсталяційних термінів та з механіки рідин і суміжних наук.

ПРО АВТОМАТИЗАЦІЮ ПОШУКУ ТЕРМІНІВ У НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТАХ

© Надія Міщенко, Олександр Міщенко*, 2000

Інститут кібернетики НАН України, Київ

* Портлендський державний університет, США

Проблему створення термінологічних словників різного виду (тлумачних, дво- чи багатомовних) можна розглядати у трьох аспектах:

- збір термінів, вжитих у вітчизняній та іноземній науковій літературі, їх тлумачення та переклад іншомовних термінів українською мовою;
- розробка архітектури електронних версій таких словників для певного фаху та її наповнення;
- автоматизація розробки паперових версій на основі електронних.

У науковій літературі переважно висвітлюються два останні аспекти, проте сьогодні перший аспект також є актуальним у зв'язку з розповсюдженням мережами Інтернету науково-технічної текстової інформації різними мовами, що забезпечує оперативне введення в обіг нових наукових досягнень та відповідних термінів у наукових та освітніх закладах України.